

SJABBAT SJALOM

Sjabbat Weekblad voor Nederland

Jaargang VIII, Nr. 278

Parasjat Misjpatiem

27 Sjewat 5769
19/20 februari 2009

Overzicht Parasjat Misjpatiem (Exodus 21:1-24:18)

Het Joodse Volk krijgt een serie wetten betreffende sociale rechtspraak. De onderwerpen omvatten: Behoorlijke behandeling van Joodse slaven; de verplichtingen van een echtgenoot ten opzichte van zijn vrouw; boetes voor het slaan van mensen en voor wie zijn ouders, rechters of de leiders vervloekt; financiële verantwoordelijkheid voor schade aan mensen of hun eigendommen, hetzij door iemand zelf of door zijn levende of niet levende bezittingen of ten gevolge van omstandigheden waarvoor men verantwoordelijk is; terugbetalingen en boetes bij diefstal; het niet teruggeven van een voorwerp waarvoor men de verantwoordelijkheid heeft geaccepteerd om erop te passen; het recht tot zelfverdediging van iemand die beroofd wordt.

Andere onderwerpen die behandeld worden: Het verbod op verleiding, hekserij, bestialiteit en het offeren aan afgoden. De Tora waarschuwt ons om de bekeerling, de weduwe en de wees met waardigheid te behandelen en om leugens te vermijden. Rente is verboden en het recht om onderpand aan te nemen op een lening is beperkt. Verplichte betalingen aan de Tempel mogen niet worden uitgesteld en het Joodse Volk moet heilig zijn, zelfs met betrekking tot voedsel. De Tora geeft voorschriften voor juist gedrag van rechters bij rechtszittingen. De geboden voor Sjabbat en voor het Sjabbat-jaar worden uiteengezet. Driemaal per jaar – op Pesach, Sjavoet en Soekot – moeten wij naar de Tempel komen. De Tora sluit deze lijst van wetten af met een kasjroet-wet: vermeng geen melk met vlees.

Hasjem belooft dat Hij het Joodse Volk naar het Land Israël zal brengen, hen zal helpen de inwoners van dat land te verslaan en vertelt hen dat, wanneer zij Zijn geboden zullen naleven, zij zegen op hun volk zullen brengen. Het volk belooft te doen en te luisteren naar alles wat Hasjem zegt. Mosjé schrijft het boek van het Verbond en leest het voor aan het Volk. Mosjé beklimt de berg en verblijft daar 40 dagen, om de twee Tabletten van het Verbond in ontvangst te nemen.

HOOGTEPUNTEN VAN DE HAFTARA

Haftara Misjpatiem (Jeremiahoe 34:8-22, 33:25-26)

De Haftara beschrijft hoe Koning Tsidkiahoe het volk oproept om hun Hebreeuwse slaven te bevrijden, overeenkomstig de voorschriften van Tora. Het volk geeft gehoor aan de oproep en ieder bevrijdt zijn Hebreeuwse slaven, maar vervolgens krijgt men spijt en brengt de voormalige slaven en slavinnen met geweld weer terug in slavernij. Hierover ontbrandt de woede van Hasjem en de Profeet voorspelt al de straffen die Hasjem op het Joodse volk en op Koning Tsidkiahoe zal loslaten. De Haftara eindigt met de belofte van Hasjem, dat Hij nimmer het Joodse volk zal verwerpen of in de steek zal laten en dat Hij hun gevangenen weer zal terugbrengen en zich over hen zal ontfermen.

Het verband tussen de Haftara en de parasja

De eerste wet in *Parasjat Misjpatiem* gaat over de Hebreeuwse slaaf, een onderwerp van fundamenteel belang. Wanneer een dief datgene wat hij gestolen heeft, niet kan teruggeven aan de rechtmatige eigenaar en de boete niet kan betalen, dan kan de rechtbank hem tot zes jaar slavernij veroordelen. Ook als iemand zo arm is geworden, dat hij niet meer in staat is om zichzelf en/of zijn gezin te onderhouden, kan hij zich als slaaf verkopen. De *Bnei Jisraël* waren slaven in Egypte en hebben daar zwaar onder geleden, voordat Hasjem hen bevrijdde. Daarom verwachtte Hasjem van hen dat zij met hun ongelukkige broeders die als slaven bij hen in dienst waren, zouden meevoelen en hen met erbarmen zouden behandelen. Daarvoor heeft Hasjem in de Tora regels gegeven hoe men zorgvuldig met zijn slaven moet omgaan en hen nimmer mag exploiteren en hen na zes jaar vrij moet heenzenden. Het Nederlandse woord 'slaaf' geeft een onjuiste voorstelling van het Hebreeuwse woord *Eved* of *Sjifcha* – slavin. Het doet herinneren aan de manier waarop de Nederlanders vroeger hun slaven behandelden en aan de slavenhandel, waarbij Nederland zo nauw betrokken is geweest. De Tora zegt dat de *èved* de broeder is van zijn meester en hij moet humaan en met consideratie worden behandeld. De Talmoed zegt, dat wie zich een slaaf aanschaft, die schaft zich een meester aan, want als bijvoorbeeld de meester maar één bed in huis heeft, dan moet hij dat aan zijn slaaf geven en zelf moet hij op de grond slapen...! De Haftara schildert een periode af, waarin dit voorschrift helaas op grote schaal ernstig werd overtreden. Jeremiahoe's waarschuwingen en vermaningen werden in de wind geslagen en de vijand veroverde, in opdracht van Hasjem, Jeruzalem en voerde de overgebleven bevolking weg in slavernij.

SJEMOT / EXODUS – HOOFDSTUK 21

21. ¹En dit zijn de rechten die je hun zult voorzetten. ²Wanneer je een Hebreeuwse slaaf koopt, zal

1. **En dit** – Onmiddellijk hieraan voorafgaand werden ons bij de voorschriften voor de bouw van het altaar de basisbegrippen gegeven voor onze relatie met G-d, namelijk dat rechtspraak en menselijkheid de basis vormen voor een morele samenleving. Vandaar het woordje ‘en’, om ons te leren dat de wetten voor een samenleving een eerste vereiste zijn. Het zwaard, het geweld moeten verdwijnen uit een Joodse staat, pas dan kan men waard zijn om een altaar te mogen oprichten. Dat is de reden waarom Misjpatiem komt vóór de voorschriften voor de bouw van het Misjkan. Daarna volgen de wetten over de onthulling van naaktheid, de controle op het beest in de mens, die de weg omhoog naar het altaar verhinderen (*Hirsch*).

En dit zijn de rechten – Overal waar gezegd wordt ‘dit’ breekt men het voorafgaande af, maar ‘en dit’ voegt toe aan het voorafgaande. Zoals het voorafgaande [de Tien Geboden] op Sinai gegeven werd, zo werden ook deze wetten hier op Sinai gegeven (Mechilta, Ber. Rabba 30:3). En waarom wordt de afdeling over de rechten naast de afdeling over het altaar geplaatst? Om u te zeggen dat het Sanhedrin moet zetelen naast het Heiligdom [volgens andere edities: naast het altaar] (*Rasji*).

En dit zijn de rechten – Nadat de Israëlieten tegen Mosjé gezegd hadden: „Spreek u met ons” [Sjemot 20:16], zei Hasjem tegen Mosjé in de dichte nevel: „Zo zul je tegen de Israëlieten zeggen” [Sjemot 20:19]. Daarbij vermaande Hij de Israëlieten om geen zilveren of gouden afgodsbeelden te maken en Hij instrueerde Mosjé dat hij na zijn afdaling met Israël een verbond moest sluiten dat Hasjem hun enige G-d zou zijn. G-d gaf Mosjé ook instructies betreffende de voorschriften voor de rechtspraak en de ge- en verboden die hij aan de Israëlieten moest vertellen. Dat als de Israëlieten bereid zouden zijn die te accepteren, G-d dan men hen een verbond zou sluiten. En aan het einde van deze afdeling, aan het einde van deze voorschriften, zegt G-d [Sjemot 23:20]: „Kijk, Ik zend een engel voor je uit.” De kern van deze afdeling is de verwijdering van afgoden uit hun Land zodra zij dat zouden binnentrekken. En dat is wat Mosjé hen vertelde voordat zij het verbond sloten [23:24: „Maar je zult hun gedenksteden omverhalen en vernietigen”]. En aan het eind [Devariem 7:16] spoort hij hen aan: „Jullie zult hun afgoden niet dienen” (*Ibn Ezra*).

En dit zijn de rechten – In het vorige hoofdstuk staat: „Je zult niet begeren ... niets dat aan je naaste toebehoort” (20:14). Daarom staat er hier: „En dit zijn de rechten,” want daardoor zal men weten wat bedoeld wordt met „dat wat aan je naaste toebehoort” (*Sforno*).

Die je hun zult voorzetten – De Heilige, geloofd is Hij, zei tegen Mosjé: laat het niet bij je opkomen om te zeggen: ik zal hen het hoofdstuk en de wet twee of driemaal leren, totdat het hun in de mond ligt [zodat zij het vloeiend mondeling kunnen herhalen] zoals het hen geleerd was, maar ik zal mij niet inspannen om hen de reden van de dingen te verklaren. Daarom wordt er gezegd: „die je hun zult voorzetten” als een tafel, die gedekt en klaar is voor een mens om aan te eten (*Rasji*).

Die je hun zult voorzetten – Deze bestaan niet uit ge- en verboden, zoals de waarschuwingen in het vorige hoofdstuk, maar wanneer de gelegenheid zich voordoet om recht te spreken, dan moet de wettelijke beslissing worden vastgesteld op de manier zoals hier is vastgelegd (*Sforno*).

Die je hun zult voorzetten – Er zijn andere categorieën van geboden die meer abstract zijn van aard, zoals de heiliging van de nieuwe maan, de voorschriften voor de offers, enz. In feit zou iedere Jood thuis moeten zijn in alle aspecten van Tora. Echter, zolang er Tora-geleerden zijn die bekend zijn met deze geboden en die geraadpleegd kunnen worden wanneer dat nodig is, is alles onder controle. Maar wanneer G-d zegt: „Zet ze hun voor,” dan betekent dit, dat **iedereen** op de hoogte moet zijn van de rechten die hier beschreven staan. Hoe zou iemand iets kunnen kopen en weten dat de aankoop wettig geldig is, als hij zich de wetten voor koop en verkoop niet eerst eigen heeft gemaakt? Degene die [als slaaf] verkocht werd, zou niets afweten van zijn rechten op vrijheid na een zeker aantal jaren, als hij het relevante deel van Tora niet bestudeerd had (*Or haChajiem*).

En dit zijn de rechten die je hun zult voorzetten – Zoals in Sjemot 19:7: „En Mosjé... legde hun al deze woorden voor” en zoals in Devariem 4:44: „En dit is de leer die Mosjé de Israëlieten voorgezet heeft.” D.w.z. dat Mosjé hen de wetten mondeling, of schriftelijk of op beide manieren moest presenteren (*Ibn Ezra*).

De reden waarom deze hele afdeling over *misjpatiem* – privaatrecht – hier geplaatst is, in plaats van na de *choekiem* – de verordeningen – is dat G-d hen eerst de privaatrecht-wetten wilde verklaren. De eerste van de Tien Geboden gaat over de verplichting om te erkennen dat G-d bestaat, en de tweede over het verbod op afgoderij en hierna draagt Hij Mosjé op en zegt: „Dit zul je tegen de Israëlieten zeggen: ‘Jullie hebben zelf gezien hoe Ik met jullie vanuit de hemel gesproken heb,’ [20:19], hetgeen betekent dat jij, Mosjé hen opnieuw moet waarschuwen, dat zij hetgeen zij gezien hebben, zich ter harte nemen, opdat zij zorgvuldig zullen zijn deze voorschriften in acht te nemen. Want deze woorden corresponderen met het eerste gebod: „Ik ben Hasjem, jullie G-d” [20:2]; „Jullie zullen niet een afbeelding maken van iets dat bij Mij is – afgoden van zilver etc.” [20:20], hetgeen correspondeert met vers 3: „Je zult geen andere goden hebben.” De volgende voorschriften corresponderen met: „Je zult niet begeren” [20:14], want als men niet de wetten kent die gelden voor een huis, een veld of voor andere bezittingen, zou men kunnen denken dat het allemaal aan hem toebehoort en dus zal hij het begeren en het voor zichzelf nemen. Daarom zegt Tora: „En dit zijn de rechten die je hun zult voorzetten”. Eerlijke en rechtvaardige wetten, die de Israëlieten zich eigen moeten maken, opdat zij niet zullen begeren wat niet rechtmatig hun eigendom is. Daarom zeggen de Rabbinen in Sjemot Rabba (30:15): „De hele Tora hangt af van rechtspraak; dat is de reden waarom de Heilige, geloofd is Hij, de privaatrecht-wetten onmiddellijk na de Tien

hij zes jaar werken en in het zevende gaat hij gratis vrijuit. ³Wanneer hij alleen komt, zal hij alleen

Geboden gegeven heeft.” Zo ook verklaart G-d in deze afdeling Misjpatiem wetten en voorschriften voor afgoderij (22:19), de eerbied voor ouders (verderop vs. 15 en 17), moord (ib. vs. 12-14) en overspel (22:15-16), welke allemaal in de Tien Geboden genoemd worden.

De Rabbijnen hebben verklaard (*Tanchoema Misjpatiem*): „Voor hun”, maar niet voor de Kenaänieten. ‘Hun’ zijn de rechters, die experts zijn in de wetten, en die hun bevoegdheid hebben gekregen van andere bevoegde rechters, in een onafgebroken keten, vanaf de tijd van Mosjé, maar niet voor leken. Het is verboden om een zaak voor een onbevoegde rechter te brengen, zoals het verboden is om een zaak voor een niet-Joodse rechtbank te brengen. Maar als beide partijen in een rechtszaak ermee instemmen om hun zaak voor te leggen aan een Joodse leek, die wel deskundig is, dan is dat toegestaan, maar ze mogen het niet voorleggen aan een niet-Jood, zelfs niet als de niet-Joodse wet in dat geval hetzelfde is als de Joodse wet (*Ramban*).

2. Hebreeuwse slaaf – [*Èved Ivrie* kan zowel een ‘Hebreeuwse slaaf’ betekenen, d.w.z. een Joodse slaaf, als ook een ‘slaaf van een Hebreëer’, d.w.z. een niet-Joodse slaaf die het eigendom is van een Jood. Vanwege deze onduidelijkheid verklaart *Rasji*:] Een slaaf die zelf een Hebreëer is, of misschien betekent het alleen maar een slaaf van een Hebreëer, een Kenaänitische slaaf, die je gekocht hebt van een Hebreëer en is het over hem, dat Tora zegt dat hij slechts zes jaar hoeft te werken. Maar hoe verklaar ik dan het vers [in Wajjikra 25:46]: „Je zult ze je kinderen nalaten.” Gaat dat over een slaaf die na zes jaar wordt vrijgelaten? Daarom zegt Tora [in Devariem 15:12]: „Wanneer je broeder, een Hebreeuwse man ... aan jou verkocht wordt, dan zal hij jou zes jaar dienen...” Dus het gaat hier om een Joodse slaaf (*Rasji*).

Een Hebreeuwse slaaf – Van Devariem 15:12: „Wanneer je broeder, een Hebreeuwse man ... aan jou verkocht wordt,” d.w.z., dat ook deze Hebreeuwse slaaf je broeder is (*Ibn Ezra*).

Wanneer je koopt – Van een Joodse rechtbank, die hem in slavernij verkocht heeft wegens zijn diefstal, zoals er geschreven staat [Sjemot 22:2]: „Als hij geen geld heeft [om het gestolene te vergoeden en/of om de boete te betalen], dan zal hij verkocht worden wegens zijn diefstal.” Of misschien geldt het alleen voor iemand die zichzelf verkocht heeft uit armoede, maar gaat hij niet na zes jaar vrijuit, als hij door de rechtbank verkocht is? Maar er is al gezegd [in Wajjikra 25:39]: „Wanneer je broeder bij jou verarmt en zich aan jou verkoop,” dus het gaat daar over iemand die zichzelf verkoopt omdat hij verarmd is. Hier gaat het dus over iemand die door de rechtbank verkocht is [anders zou Tora in herhaling vervallen] (*Rasji*).

Tora begint de eerste van de rechten met het onderwerp van de Hebreeuwse slaaf, omdat de bevrijding van de slaaf in het zevende jaar een herinnering inhoudt aan de Uittocht uit Egypte, die genoemd wordt in het eerste Gebod [Devariem 15:15]: „En je zult gedenken dat je slaaf bent geweest in het land Egypte en dat Hasjem, je G-d, je daaruit verlost heeft. Daarom gebied Ik je heden deze zaak.” Het houdt ook een aandenken aan de Schepping in, net zoals de Sjabbat doet, want het zevende jaar betekent voor de slaaf een complete rust van het werk voor zijn heer, net zoals de zevende dag van de week doet. Er is ook een ‘zevende’ van de jaren, namelijk het Jubeljaar. Al deze zevens verwijzen naar het geheim van de dagen van de wereld, van „Bereisjiet” [in het begin] tot „Wajjechoeloe” [en toen waren geëindigd]. Daarom verdient dit gebod om eerst genoemd te worden, omdat het herinnert aan de Schepping. Dat is de reden waarom de Profeet Jeremiahoe hier zo streng mee was en zei: „Aldus heeft Hasjem, de G-d van Israël gezegd: Ik heb een verbond gesloten met jullie voorvaderen. En aan het eind van zeven jaar zul je iedere slaaf en slavin vrijlaten” [Jeremiahoe 34:13-14]. En wegens overtreding van dit gebod gebod G-d de ballingschap [id. 17-22] (*Ramban*).

Wanneer je een Hebreeuwse slaaf koopt – Het is treffend dat de afdeling met de rechten begint met de grondrechten van vrijheid van de mens, iets waar een beschaving ten slotte op gebaseerd is, te meer daar het hier behandelde onderwerp tot de uitzonderingssituaties behoorde (*Hirsch*). [Hirsch bedoelt dat het een uitzondering was dat men een Hebreeuwse slaaf kocht.]

3. Wanneer hij alleen komt – [Hebreeuws: „Wanneer hij komt *begappo* – met zijn lichaam.”] Dit betekent dat hij niet getrouwd is, zoals de vertaling ervan door Onkelos luidt: „Wanneer hij alleen is.” En het woord *begappo* – met zijn lichaam – wil alleen zeggen dat hij gekomen is, zoals hij is, in zijn kleding (*Rasji*). [D.w.z., hij had niets anders bij zich, dan de kleren die hij aan had (*Mizrachi*).]

Zal hij alleen heengaan – Dit wil zeggen dat wanneer hij, toen hij [als slaaf in dienst] kwam, niet al getrouwd was, zijn heer hem geen Kenaänitische vrouw kan geven, om bij haar slaven-kinderen voort te brengen [*Kiddoesjien* 20a] (*Rasji*).

Or Hachajiem legt uit, dat de meester aan zijn slaaf alleen een Kenaänitische slavin als vrouw kan geven, om bij haar kinderen te verwekken, als hij reeds getrouwd was, toen hij bij hem als slaaf in dienst kwam, maar als de slaaf alleen, ongetrouwd kwam, mag de heer hem dat niet opdringen, maar als de slaaf het zelf wil, mag hij wel een Kenaänitische slavin nemen.

Wanneer hij getrouwd is – Met een Israëlitische vrouw (*Rasji*) [d.w.z. dat hij al getrouwd was met een Joodse vrouw, toen hij als slaaf in dienst kwam].

Gaat zijn vrouw met hem mee vrijuit – Maar wie heeft haar dan naar binnen gebracht, dat zij zou moeten heengaan? Daarom wordt ons meegedeeld dat wie een Hebreeuwse slaaf koopt, verplicht is diens vrouw en kinderen te onderhouden (*Rasji*).

Ramban merkt op: Uit dit vers blijkt niet dat de heer ook de kinderen moet onderhouden, want er is alleen maar hier sprake van de vrouw. Echter, dat blijkt uit Wajjikra 25:41, waar staat geschreven: „En hij zal van je heen gaan, hij en zijn kinderen met hem.” De meester is echter alleen verplicht voor het onderhoud van de kinderen te zorgen, zolang

heengaan; wanneer hij getrouwd is, gaat zijn vrouw met hem mee vrijuit. ⁴Indien zijn heer hem een vrouw gegeven heeft en zij hem zonen en dochters geboort heeft, dan blijft de vrouw met haar kinderen bij haar heer en hij zal alleen heengaan. ⁵Maar als de slaaf zegt: „Ik houd van mijn heer, van mijn vrouw en mijn kinderen, ik wil niet vrij heengaan,” ⁶dan zal zijn heer hem voor de rechters geleiden en hem tegen de deur of tegen de deurpost zetten, en dan zal zijn heer zijn oor doorboren met een priem; dan zal hij hem voor eeuwig dienen.

---

onder normale omstandigheden de vader daartoe verplicht is. De vrouw en haar kinderen zijn namelijk voor hun onderhoud afhankelijk van het gezinshoofd en wanneer die in slavernij verkocht wordt [of zichzelf in slavernij verkoopt] komen die vrouw en kinderen in financiële nood en daarom wordt die heer verplicht dat onderhoud op zich te nemen, want hij neemt namelijk nu de plaats van dat gezinshoofd – zijn slaaf – in. En de inkomsten uit het werk van de vrouw zijn voor de heer, zoals zij dat onder normale omstandigheden voor haar echtgenoot zijn. Zij is dus als het ware ook in dienst van de heer, met dit verschil, dat zij vrij is om te gaan wanneer zij wil (*Ramban*). [*Ramban (Hilchot Avadiem 3:2)* beslist echter dat het inkomen van de vrouw van de slaaf aan haar man toekomt en niet aan de heer.]

4. Indien zijn heer hem een vrouw gegeven heeft – Hieruit blijkt dat de heer het recht heeft om hem een Kenaänitische slavin als vrouw te geven, om bij haar slaven voort te brengen; of gaat het hier soms om een Israëlitische slavin? Echter, er staat hier geschreven: „Dan blijft de vrouw met haar kinderen bij haar heer,” en dus gaat het hier over een Kenaänitische vrouw, want de Hebreeuwse vrouw gaat ook na zes jaar heen, en zij gaat zelfs voor die tijd heen, wanneer zij tekenen van puberteit vertoont, want er staat geschreven [Devariem 15:12]: „Je broeder, de Hebreër, of de Hebreeuwse.” Dit betekent dat ook de Hebreeuwse slavin heengaat na zes jaar (*Rasji*, op basis van *Mechilta*). [Dus de vrouw, waarover het vers spreekt, kan geen Hebreeuwse vrouw zijn, maar moet een Kenaänitische slavin zijn, immers, zij baart kinderen en is dus al geslachtsrijp. Als zij een Hebreeuwse slavin was geweest, zou zij al bevrijd zijn geweest.] **Ramban** is het niet eens met *Rasji* en meent dat het hier wel degelijk gaat over een Hebreeuwse slavin, maar een die zichzelf in slavernij verkocht heeft. Niet iedere slaaf gaat vrijuit na zes jaar, maar alleen de slaaf die door de rechtbank verkocht werd, omdat hij gestolen heeft. Maar wie zichzelf als slaaf verkoopt, mag dat doen voor meer dan zes jaar [*Kiddoesjien 14b*]. De zes-jaar-limiet geldt ook niet voor vrouwen, want een vrouw wordt niet in slavernij verkocht als zij gestolen heeft. De enige keer dat een vrouw na zes jaar vrijuit gaat, is als haar vader haar als klein meisje in slavernij verkocht heeft. Een Kenaänitische slavin blijft, met haar kinderen, bij haar heer en gaat niet mee met de slaaf als hij vrijuit gaat, maar de Hebreeuwse slavin behoort met haar kinderen aan haar man toe.

Ibn Ezra wijst erop, dat de Kenaänitische slavin, waar hier sprake van is, het kind moet zijn van een Kenaänitische moeder en een vader die afkomstig is van een ander volk, want alle Kenaänieten moesten gedood worden [zie Devariem 20:16]. Echter, alle niet-Joodse slaven worden Kenaänitische slaven genoemd.

5. Mijn vrouw – De [Kenaänitische] slavin (*Rasji*).

Hier kan niet zijn Hebreeuwse vrouw mee bedoeld zijn, want dan zou hij gezegd hebben: „Ik houd van mijn vrouw en kinderen en ik wil niet dat zij het onderhoud van mijn meester verliezen, want ik kan hen niet onderhouden en als ik nu vrijuit ga, vrees ik dat zij van honger zullen omkomen” (*Mizrachi, Sifteï Chachamim*).

6. De rechters – [Hebr.: „Elohiem.”] De rechtbank, om zijn verkopers te raadplegen, want zij hebben de slaaf aan zijn meester verkocht (*Rasji*). Maar wie zich zelf verkocht, hoeft niet naar de rechters gebracht worden, maar zijn heer doorboort het oor van zijn slaaf zelf (*Mizrachi*).

De rechters worden ‘*Elohiem*’ genoemd omdat zij het recht van G-d op aarde handhaven (*Ibn Ezra*).

G-d staat achter de rechters als zij hun oordeel geven, daarom staat er „*haElohiem*”, want Hij is het die verklaart wie goed en wie slecht is, wie gelijk en wie ongelijk heeft en Hij beschermt hen tegen het maken van fouten (*Ramban*).

Tegen de deur of tegen de deurpost – Ik zou kunnen denken dat de deurpost een geschikte plaats is, om daartegen het oor van de slaaf te doorboren. Daarom zegt de Schrift [in Devariem 15:17]: „Dan zal je een priem nemen en die door zijn oor en in de deur steken.” Dus „in de deur”, maar niet in de deurpost. Waarom staat er hier dan „of tegen de deurpost”? De deur wordt hier vergeleken met een deurpost. Zoals een deurpost rechttop staat [d.w.z. bevestigd aan het huis, want anders wordt het geen deurpost genoemd], zo moet ook de deur rechttop staan [dus een losse deur, die niet aan het huis vast zit, mag niet gebruikt worden om het oor van een slaaf te doorboren] (*Rasji*).

En dan zal zijn heer zijn oor doorboren – Zijn rechter oor. Of toch misschien zijn linker oor? Daarom staat er op twee plaatsen „oor”, om [de wetten voor die twee gevallen] aan elkaar gelijk te stellen: hier staat dat zijn heer zijn oor zal doorboren, en bij de *metsora* [in Wajjikra 14:25] staat: „Dan zal de priester het bloed... nemen en dat op het rechter oor doen...” Zoals het daar het rechter oor is, zo ook hier het rechter oor. En waarom speciaal het oor? Rabbi Jochanan, de zoon van Zakkai zegt: dat oor, dat gehoord heeft op Sinai: „Je zult niet stelen,” zal, nu hij toch gestolen heeft, doorboord worden. En indien hij zichzelf verkocht heeft [uit armoede], dan is de reden: het oor dat hoorde: „Want de Israëlieten zijn mijn slaven” [Wajjikra 25:55], en hij heeft zich zijn eigen heer aangesteld. Dat oor zal doorboord worden. Rabbi Sjimon heeft dit vers heel mooi verklaard: Waarin onderscheiden de deur en de deurpost zich van alle andere huishoudelijke voorwerpen? Hasjem heeft gezegd: de deur en de deurpost, die getuigen waren in Egypte, toen Ik de bovendorpel en de beide deurposten overschreed en gezegd heb: „Want de Israëlieten zijn Mijn dienaren, Mijn dienaren zijn het,” en niet de dienaren van dienaren. Nu deze zich een heer zocht, zal zijn oor in hun aanwezigheid doorboord worden [Kiddoesjien 22b] (*Rasji*). In aanwezigheid van het Sanhedrin (*Ibn Ezra*).

⁷Wanneer iemand zijn dochter als slavin verkoopt, dan zal zij niet [op dezelfde manier] heengaan als de slaven heengaan. ⁸Wanneer zij de heer, die haar voor zichzelf had bestemd, niet bevalt, dan moet hij haar laten vrijkopen; maar aan een vreemd volk mag hij haar niet verkopen, nu hij haar trouweloos behandeld heeft.

Dan zal hij hem voor eeuwig dienen – Tot het Jubeljaar. Of betekent het echt ‘eeuwig’, volgens de letterlijke betekenis? Daarom staat er [in Wajjikra 25:10, met betrekking tot het Jubeljaar]: „Dan zal ieder tot zijn bezit, tot zijn familie terugkeren.” Het vertelt ons dat vijftig jaar „eeuwig” genoemd wordt (*Rasji*).

Eeuwig – Dit betekent niet dat hij hem vijftig jaar moet dienen, maar hij dient hem tot het Jubeljaar, of dat nu dichtbij, of ver weg is (*Rasji*).

7. Wanneer iemand zijn dochter als slavin verkoopt – Hier is sprake van een minderjarige [onder de 12 jaar]. Men zou kunnen denken dat een vader zijn dochter ook mag verkopen, nadat zij reeds de tekenen van de pubertijd vertoont heeft. Echter, je zult moeten toegeven dat hier een *kal wechomer* geldt [de afleiding van een wet voor een zwaarder geval uit de wet voor een lichter geval]: als zij voorheen [toen zij nog minderjarig was] verkocht werd en vrijuit gaat als zij tekenen van pubertijd vertoont, zoals er geschreven staat, dat zij dan gratis weggaat, zonder geld [vers 11], hetgeen wij interpreteren als de tekenen van de pubertijd, dan zal een dochter, die niet verkocht was en al tekenen van pubertijd vertoont, zeker niet meer verkocht kunnen worden (*Rasji*, op basis van *Arachien* 29b).

Zij zal niet heengaan zoals de slaven heengaan – Zoals de Kenaänitische slaven, die vrij verklaard worden wanneer hun heer hen een tand of oog uitslaat, maar zij [de Hebreeuwse slavin] gaat niet vrijuit wegens een tand of oog, maar zij zal zes jaar dienen, of tot het jubeljaar, of totdat zij tekenen van pubertijd vertoont. Wat het eerst komt [van deze drie], zal tot haar vrijverklaring leiden. [En wanneer zij door toedoen van de heer een tand of oog verliest], dan vergoedt haar heer haar de schade daarvoor. Of is dit niet zo en betekent het: „Zij zal niet heengaan als de Hebreeuwse slaven in het zesde jaar jaar of in het Jubeljaar? Daarom staat er geschreven [in Devariem 15:12]: „Wanneer je broeder, een Hebreeuwse man of een Hebreeuwse vrouw aan jou verkocht wordt.” Hier wordt de Hebreeuwse man gelijk gesteld met de Hebreeuwse vrouw voor alle manieren waarop zij vrijuit gaan. Dus net zoals een Hebreeuwse man na zes jaar vrijuit gaat, of in het Jubeljaar, zo ook gaat een Hebreeuwse vrouw vrijuit na zes jaar dienst of in het Jubeljaar. Dus wat is dan de betekenis van wat er hier staat geschreven: „Zij zal niet heengaan, zoals de slaven heengaan”? Het betekent dat zij niet bevrijd zal worden door het verlies van de toppen van haar ledematen, zoals Kenaänitische slaven. [In zijn commentaar op vers 26 vererop verklaart *Rasji* dat onze Geleerden, hun aandenken zij ons tot zegen, van de wet op de vrijverklaring van een Kenaänitische slaaf wegens verlies van een tand of oog, hebben afgeleid dat dit geldt voor het verlies of ernstige beschadiging van elk van de 24 ledematen.] Ik zou kunnen denken, dat alleen een Hebreeuwse slavin niet vrijuit gaat wegens verlies van een van haar ledematen, maar dat een Hebreeuwse slaaf wel om die reden vrij verklaard wordt. Daarom vergelijkt de Tora de Hebreeuwse man met de Hebreeuwse vrouw: net zoals de Hebreeuwse vrouw niet vrijuit gaat wegens het verlies van een van haar ledematen, zo ook gaat een Hebreeuwse man niet vrijuit om die reden (*Rasji*).

Ibn Ezra verklaart het vers naar zijn eenvoudige betekenis, namelijk dat de Hebreeuwse slavin niet na zes jaar vrijuit gaat, zoals de Hebreeuwse man, omdat zij meestal eerder bevrijd wordt, namelijk als zij 12 jaar wordt en tekenen van pubertijd vertoont.

Rasjban verklaart dat zij doorgaans niet de volle zes jaar vol maakt, omdat haar heer voor die tijd met haar zal trouwen.

Ramban meent dat het vers wel degelijk bedoelt, dat zij niet vrijuit gaat zoals de Kenaänitische slaven, omdat met het woord ‘slaaf’ zonder verdere nadere aanduiding altijd een niet-Joodse slaaf bedoeld wordt en een Joodse slaaf wordt altijd als zodanig expliciet genoemd. **Ramban** leert ons tevens dat de heer zijn Hebreeuwse slavin niet weg mag sturen, als hij haar beschadigd heeft, want zij verwacht dat hij met haar zal trouwen en wanneer hij haar toch zou wegsturen, doet hij haar groot onrecht aan. Hij moet haar schade vergoeden en haar bij zich houden, tot het einde van haar diensttijd. Bovendien is de waarde van een lichaamsdeel soms veel meer dan de waarde van het werk dat de slavin voor haar heer doet in de haar resterende periode en als hij haar dan wegstuurt, berokkent hij haar ook financieel onrecht. Daarom verbiedt Tora haar heer om haar weg te sturen, wanneer hij een lichaamsdeel beschadigd heeft, maar is hij verplicht verder in haar onderhoud te voorzien, en eventueel met haar te trouwen.

8. Wanneer zij de heer niet bevalt – Dat wil zeggen dat hij niet met haar wil trouwen, omdat zij hem niet bevalt (*Rasji*).

Die haar voor zichzelf had bestemd – Want hij had haar voor zichzelf moeten bestemmen en haar tot zijn vrouw moeten nemen en het geld van de aankoop zou dan beschouwd worden als het aankoopgeld voor haar verlovings [het geld of de geldswaarde die een man aan zijn bruid, of als zij nog minderjarig is, aan haar vader, moet geven bij de voltrekking van de *kiddoesjen* [officiële verloving]. En hier geeft de Schrift een aanwijzing dat het een gebod is voor de heer om haar voor zijn huwelijk met haar te bestemmen en dat zij geen andere *kiddoesjen* nodig heeft (*Rasji*).

In het Hebreeuws staat er: „*asjèr lo je'adah*, waarbij het woordje *lo* geschreven wordt met een *alef*, terwijl het gelezen wordt alsof er een *wav* staat. Dit zou betekenen dat de heer haar voor zichzelf – *lo* met een *wav* – had moeten bestemmen, maar dat hij haar niet – *lo* met een *alef* – voor zich bestemd had (*Ibn Ezra*).

Dan moet hij haar laten vrijkopen – Hij moet haar de gelegenheid geven om te worden vrijgekocht en daaraan moet hij meewerken. Hoe doet hij dat? Door haar losgeld te verminderen, overeenkomstig het aantal jaren dat zij hem gediend heeft, alsof zij bij hem in loondienst was. Als hij haar bijvoorbeeld voor een *manee* [= honderd zoez] gekocht heeft en zij heeft voor hem twee jaar gewerkt, dan zeggen we tegen hem: je wist dat zij zes jaar voor je zou werken, dus je hebt haar gekocht voor één zesde *manee* per jaar. Ze heeft twee jaar voor je gewerkt, dat is dus twee zesde of één derde *manee* waard. Laat haar dus gaan voor twee derde *manee* (*Rasji*).

MISJNA VAN DE WEEK

PEA – HOOFDSTUK 2

Misjna 2:6

מְעֻשָׁה שְׁזָרַע רַבִּי שְׁמַעוֹן אִישׁ הַמְצָפָה לְפָנָי רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, וְעָלוּ לְלִשְׁכַּת הַגְּזִית וְשָׂאוּ.
אָמַר נַחֻם הַלְבָּלָר, מְקַבֵּל אֲנִי מֵרַבִּי מֵאִשָּׁא, שְׁקִבֵּל מֵאָבָא, שְׁקִבֵּל מִן הַזּוֹגוֹת, שְׁקִבֵּלוּ מִן
הַנְּבִיאִים, הַלָּכָה לְמִשְׁהָ מְסִינִי, בְּזוֹרַע אֶת שְׂדֵהוּ שְׁנֵי מִינֵי חֲטִין, אִם עֲשָׂאן גֵּרָן אַחַת,
נֹתֵן פְּאָה אַחַת שְׁתֵּי גֵרָנוֹת, נֹתֵן שְׁתֵּי פְּאוֹת:

Het gebeurde eens dat Rabbi Sjim'on uit Mitspa gezaaid had¹ voor Rabban Gamliël², en zij³ kwamen bij de „Kamer met de gehouwen steen⁴” en zij vroegen [het aan hen]⁵. Nachoem de schrijver zei: Ik heb van Rabbi Mejasja overgeleverd gekregen, en hij kreeg overgeleverd van vader, die het kreeg van de Paren⁶, die het hebben overgeleverd gekregen van de Profeten, een wet [die] gegeven [was] aan Mosjé op [de Berg] Sinai, betreffende iemand die zijn veld bezaait met twee soorten tarwe. Wanneer hij ze in één dorsvloer doet, geeft hij één *pea*; in twee dorsvloeren, dan geeft hij twee *peot*.

Aantekeningen bij Misjna 2:6

1. Hij had twee soorten tarwe gezaaid.
2. Hij kwam voor Rabban Gamliël, om te vragen of hij één of twee *pea* moest geven.
3. Zij beiden.
4. De kamer in de Tempel waar het Sanhedrin gezeteld was.
5. Zij vroegen het Sanhedrin of hij één of twee *pea* moest geven.
6. **De Paren** – De zes stellen Geleerden, steeds twee aan twee, hoofd en waarnemend hoofd van het Sanhedrin waren geweest, en die genoemd worden in het eerste hoofdstuk van *Avot* en die de mondelinge leer van hun voorgangers aan hun opvolgers doorgaven van [José ben Jo'ezer en José ben Jochanan, die het hadden overgeleverd gekregen van] Rabbi Sjim'on de Rechtvaardige [tot Hillel en Sjammai] (*RAV*).

Hoe haar groeit

Groeit haar vanonder of aan de top? Deze schijnbaar theoretische vraag heeft interessante halachische gevolgen voor een *nazier*. De Tora verbiedt een *nazier* om zijn haar te knippen gedurende zijn *neziroet* periode. Hoe zit het als bandieten hem aan het eind van zijn *nazier*-tijd vastgrijpen en zijn haar afknippen tot een minimum haarlengte? Wanneer we veronderstellen dat haar aan de onderkant groeit, d.w.z. dat het deel van het haar dat bij de huid zat, toen de eed gemaakt werd, nu iets omhoog geschoven is, doordat er nieuw haar onder uit de huid is gegroeid, dan is het haar dat reeds bestond, toen de eed gemaakt werd, afgeknipt door de bandieten. Dus dan moet de *nazier* zijn haar opnieuw laten groeien, voordat zijn *nazier*-tijd om is.

Maar als we veronderstellen dat het haar aan de top groeit, dus dat het deel van het haar dat tegen de schedel aan zit, op zijn plaats blijft, en het nieuwe haar is daar alleen maar een verlenging van, dan is het haar dat bij de eed aanwezig was, nog steeds aanwezig en is niet afgeknipt door de gedwongen „knippartij.” Hij hoeft dan zijn haar niet verder te laten groeien voordat hij zijn haar volledig afscheert aan het einde van zijn *nazier*-tijd.

De Gemara verwerpt een aantal pogingen om te bewijzen dat haar vanonder of vanboven groeit. Men probeert het raadsel op te lossen vanuit de positie van een hoofdluis, levend en dood, die op een haar gevonden wordt en van de positie van de haren in een op een bepaalde manier gevlochten haarvlecht. Uiteindelijk worden twee praktische bewijzen genoemd, dat haar aan de onderkant groeit..

Eén komt uit de Misjna (traktaat Berachot 58b), welke de manier beschrijft, waarop men zijn dieren vertient. Wanneer iemand zijn dieren telt, terwijl zij door een nauwe opening gaan, markeert hij ieder tiende dier met verf, om aan te geven dat dit dier opzij gezet moet worden om te worden geofferd. De verf doet de haren van het dier aan elkaar kleven en vormt zo een hard oppervlak. Wanneer de wol groeit, is het deel dat bij de huid van het dier zit, zacht en niet aangetast door de verf. Dit is een bewijs dat de haren aan de onderkant bij de huid groeien.

Het andere bewijs is afkomstig van mensen die hun haar of baard verven, om er jonger uit te zien. Wanneer hun haar groeit, is de kleur alleen nog aan de toppen van het haar te zien, en niet aan het gedeelte bij de huid. (Dit tweede bewijs verdient nader onderzoek, in het licht van de beslissing van Rambam (*Hilchot Avoda Zara* 12:10), dat het een man verboden is om zijn haar te verven met een dergelijk doel, omdat het beschouwd moet worden als een overtreding van het Tora-verbod voor een man om vrouwen te imiteren.